

Марина Кононова,

кандидат психологічних наук, доцент,
Полтавський національний педагогічний
університет імені В.Г. Короленка
(м. Полтава, Україна)

Marina Kononova,

Candidate of Psychological Sciences,
Associate Professor, Poltava V.G. Korolenko
National Pedagogical University
(Poltava, Ukraine)
meershaum@ukr.net

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ДЕФЕКТОЛОГІВ ЗА СИСТЕМНО-ДІЯЛЬНІСНИМ ПІДХОДОМ

PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE DEFECTOLOGISTS BY SYSTEM-ACTIVE APPROACH

Окреслено системно-діяльнісний підхід як один із методологічних підходів до професійної підготовки майбутнього дефектолога. Висвітлено ключові поняття системно-діяльнісного підходу. Визначено систему як основне поняття системного підходу. Розкрито сутність системного підходу. Окреслено принципи, на яких ґрунтується системний підхід до професійної підготовки майбутніх вчителів-дефектологів: єдності, розвитку, глобальної мети, функціональності, децентралізації, ієрархії, невизначеності, організованості.

Розкрито методологічну ефективність системного підходу. Доведено, що системний підхід розглядає процес професійного розвитку майбутніх дефектологів як інваріантний етап неперервної освіти, що здійснюється під час навчання студентів у закладах вищої освіти та забезпечує єдність і цілісність усіх складових компонентів змісту та процесу навчання майбутніх дефектологів з орієнтацією на освіту упродовж усього життя.

Ключові слова: дефектолог, система, системно-діяльнісний підхід, професійна підготовка, професійний розвиток.

The system-activity approach as one of the methodological approaches to the professional training of the future speech pathologist is outlined. It is determined that in the structure of the methodology there are four levels: philosophical, general scientific, concrete scientific and technological.

The key concepts of system-activity approach are highlighted. The system is defined as the basic notion of system approach. The basic features of the system are highlighted. The essence of the system approach is revealed. The analysis of scientific literature, which confirms that the system-activity approach provides study of objects and phenomena as system objects in their development, the provisions of which are applied to the substantiation of pedagogical systems and allows to design a system of competent professional-oriented training of future teachers- speech pathologists to the education of children with peculiarities of psychophysical development.

The principles on which the systematic approach to the training of future teachers of speech pathologists is based are: principles of unity, development, global goal, functionality, decentralization, hierarchy, uncertainty, organization.

Allocated interconnected aspects, which in aggregate and unity form a systemic approach: system-element, system-structural, system-functional, system-communication, system-integration, system-historical.

The methodological effectiveness of the system approach is revealed. It is proved that the systematic approach considers the process of professional development of future speech

pathologists as an invariant stage of continuous education, which is carried out during the study of students in higher education institutions, and ensures the unity and integrity of all components of the content and process of training of future speech pathologists with a focus on education throughout their life.

Key words: speech pathologist, system, system-activity approach, professional training, professional development.

Постановка проблеми. Постійні зміни в освітніх структурах підсилюють актуальність проблеми професійного розвитку дефектолога. Першочерговим завданням професійного розвитку майбутнього дефектолога є формування особистості, яка схильна постійно займатися своїм професійним та особистісним самовдосконаленням, готова до безперервної освіти, до розвитку своїх професійних якостей та саморозвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У процесі розробки моделі професійного зростання майбутніх дефектологів в умовах ЗВО доцільно виокремити методологічні підходи, які лежать в основі професійної підготовки майбутніх дефектологів.

Методологія вивчає типи і рівні педагогічних досліджень у їхніх взаємозв'язках, співвідношення якісних і кількісних характеристик під час опису процесу навчання й виховання, професійної, спеціальної, морально-психологічної і психологічної підготовки, а також розглядає питання прогнозування шляхів розвитку педагогіки. Важливою функцією методології педагогіки є розвиток її категорій, понять і термінів (Чернілевський, Томчук, Дубасенюк, Антонова, Захарченко, Вознюк, Сіранчук, 2012). У структурі методології педагогіки (як і загалом у педагогіці) виокремлюють чотири рівні: філософський, загальнонауковий, конкретно-науковий і технологічний.

Першим рівнем методології є *філософія*. Зміст цього рівня становлять загальні принципи пізнання й категоріальний апарат науки загалом. Методологічні функції виконує вся система філософського знання. Нині співіснують різні філософські вчення (напрями), які водночас є методологією різних наук, зокрема й педагогіки.

Другий рівень – загальнонаукова *методологія*, характерна для більшості наукових дисциплін.

Третій рівень – *конкретно-наукова методологія*, тобто сукупність методів, принципів дослідження і процедур, які застосовують у тій чи іншій спеціальній науковій дисципліні. На цьому рівні розкривають проблеми, специфічні для наукового пізнання в педагогіці, і питання, висунуті на вищих рівнях методології, як, наприклад, проблеми системного підходу чи моделювання в педагогічних дослідженнях.

Четвертий рівень – *технологічна методологія*. Практика навчання й виховання людей, підготовки їх до діяльності, досвід копійки роботи з людиною є джерелом інформації для педагогіки, критерієм істинності її висновків і рекомендацій. Саме технологічна методологія розкриває методику й технологію дослідження, тобто набір процедур, які забезпечують одержання достовірного емпіричного матеріалу та його первинне опрацювання. Отримані результати можна залучати до масиву наукового знання. Отож, на цьому рівні методологічне знання має чіткий нормативний характер [4].

Тож зазначимо, що всі рівні методології утворюють складну систему, у межах якої між ними існує певна ієрархічність.

У цілому, методологія вказує, як треба здійснювати науково-дослідну та практичну діяльність.

Методологічні підходи дозволяють вичленувати проблеми педагогіки та визначити стратегію і основні способи їх дозволу; цілісно і в діалектичній єдності проаналізувати всю сукупність найбільш значущих освітніх проблем і встановити їх ієрархію; прогнозувати найбільшу ймовірність отримання об'єктивного знання [4].

З метою всебічного дослідження професійної підготовки майбутніх дефектологів використовується системно-діяльнісний підхід.

Виокремлення невирішених раніше аспектів проблеми. Застосування системно-діяльнісного методологічного підходу дозволяє виявити багатоманітність зв'язків і відношень досліджуваного об'єкту. Так, процес фахової підготовки майбутнього дефектолога, його професійне зростання може розглядатися як система: з одного боку, він є елементом загальної системи професійно-педагогічної підготовки (яка має свою структуру, систему зв'язків, певну логіку і взаємозв'язок з іншими елементами освітньої системи), а з іншого, має свої властивості, специфічні характеристики і особливості в організації та реалізації.

Формулювання цілей статті. Метою статті є теоретичне обґрунтування використання системно-діяльнісного підходу до професійної підготовки і професійного зростання майбутніх дефектологів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Педагогічна система, будучи соціальною і штучно організованою, формує своєрідний освітній простір у відповідності з певною моделлю, яка визначає типи взаємозв'язків, очікувані результати, механізми та перспективи розвитку.

Системний підхід, на думку Е. Юдіна, є загальнонауковою, а не спеціально-науковою методологією. Разом із тим, методологічна ефективність системного підходу, як і всякої загальнонаукової методології, вимірюється тим, наскільки здатний він грати конструктивну роль у побудові та розвитку конкретних предметів дослідження, тобто його прикладеністю до певного типу об'єктів вивчення [5].

Основним поняттям системного підходу є система. Єдиного загально-прийнятого визначення системи поки не існує. У таблиці 1. наведені деякі формулювання даного поняття у науковій літературі.

Таблиця 1.

Визначення поняття “система”

<i>Автор</i>	<i>Визначення</i>
С. Бір	Все, що складається з пов'язаних одна з одною частин (Бір, 2006)
Р. Беллман, І. Гліксберг, О. Гросс	Система – це комплекс взаємодіючих компонентів (Беллман, Гліксберг, Гросс, 1962)
М. Мессаровіч	Система – це безліч пов'язаних елементів, що діють
Р. Акофф	Система – це безліч взаємопов'язаних елементів. Не існує жодної підмножини елементів, не пов'язаної з іншою підмножиною (Акофф, 2002)

Узагальнивши дані поняття, можна сказати, що система – це упорядкування певним чином безлічі елементів, взаємопов'язаних між собою та утворюючих цілісну єдність (Попов, Касьянов, Савченко, 2007).

Можна виділити базові ознаки системи:

- існує певний порядок розташування та взаємодії матеріалів, енергії й інформації (конструкція, структура системи);
- існує мета, для досягнення якої створена система;
- виходи матеріалів, енергії й інформації розміщено відповідно до заздалегідь встановленого порядку;
- існує сукупність переваг (пріоритети, критерії, оцінки), що забезпечує оптимальне (раціональне, переважне) поєднання та взаємодію елементів системи [5, с. 39].

Тож, ключовим поняттям системно-діяльнісного підходу є “система – цілісний комплекс елементів, пов’язаних між собою таким чином, що із зміною одного змінюються й інші” [3]. Іншим ключовим поняттям цього підходу є діяльність, яка розглядається з філософських позицій, як “специфічно людська форма активного ставлення до довкілля, зміст якої складає його доцільна зміна і перетворення” [3]. Так поєднуються системний і діяльнісний підходи, складаючи системно-діяльнісний підхід до вивчення тих чи інших видів суспільної діяльності, зокрема наукової і педагогічної [3].

Системно-діяльнісний підхід у нашому дослідженні дає можливість обґрунтувати процес професійної підготовки майбутніх дефектологів до забезпечення загальноосвітньої інтеграції дітей з психофізичними порушеннями як складну, багаторівневу педагогічну систему, засновану на інтеграції загальнотеоретичної, психолого-педагогічної та професійно орієнтованої складових змісту навчання фахівця, що вирізняється своїми компонентами (мотиваційно-цільовий, змістовий, діялісно-процесуальний, контрольо-регулювальний та оцінно-результативний), показниками їхніх проявів, функціональними особливостями, динамікою розвитку.

Отже, системно-діялісний підхід забезпечує вивчення предметів і явищ як системних об’єктів у їхньому розвитку, положення якого застосовані до обґрунтування педагогічних систем (Ю. Бабанський, В. Беспалько, І. Лернер, М. Малофеев, В. Синьов та ін.) і дозволяє проектувати систему компетентісної професійно-орієнтованої підготовки майбутніх вчителів-дефектологів до освіти дітей з особливостями психофізичного розвитку.

Системний підхід до професійної підготовки майбутніх вчителів ґрунтується на принципах:

- *єдності* – спільний розгляд системи як єдиного цілого та як сукупності частин;
- *розвитку* – урахування змінності системи, її здібності до розвитку, накопичення інформації з урахуванням динаміки навколишнього середовища;
- *глобальної мети* – відповідальність за вибір глобальної мети (оптимум для підсистем або елементів не є оптимумом всієї системи);
- *функціональності* – спільний розгляд структури системи та функцій із пріоритетом функцій над структурою;
- *децентралізації* – поєднання децентралізації і централізації;
- *єрархії* – урахування супідрядності та ранжування частин;
- *невизначеності* – урахування ймовірісного настання події;
- *організованості* – ступінь виконання рішень і висновків [2, с. 30].

Сутність системного підходу формулювалася багатьма авторами. У досить розгорненому вигляді вона сформульована в роботі В. Афанасьєва [1]. Нижче представлено ряд взаємопов’язаних аспектів, які в сукупності та єдності складають системний підхід:

- *системно-елементний*, такий, що відповідає на питання, з чого (яких компонентів) утворена система;
- *системно-структурний*, який розкриває внутрішню організацію системи, спосіб взаємодії створюючих її компонентів;
- *системно-функціональний*, який показує, які функції виконує система та створюючі її компоненти;
- *системно-комунікаційний*, що розкриває взаємозв'язок даної системи з іншими, як за горизонталлю, так і за вертикаллю;
- *системно-інтеграційний*, що показує механізми, чинники збереження, удосконалення та розвитку системи;
- *системно-історичний*, такий, що відповідає на питання, як, яким чином виникла система, які етапи в своєму розвитку проходила, які її історичні перспективи.

Висновки. Значення системного підходу в нашому дослідженні полягає в тому, що він дозволяє: розглянути процес професійної підготовки майбутнього вчителя-дефектолога як цілісну систему; виділити системотворний чинник формування професійної компетентності, тобто мету і результат; сконструювати систему професійної підготовки майбутнього вчителя-дефектолога, здатної забезпечити успішне професійне зростання майбутніх дефектологів, визначити та науково обґрунтувати її компоненти, розкрити діалектику їх взаємозв'язки; розкрити зумовлені компонентами внутрішні зв'язки, а також основні умови існування даної системи.

З іншого боку, системний підхід сприяє цілісному погляду на проблеми професійного розвитку майбутніх дефектологів і дозволяє розглядати цей процес, по-перше, як інваріантний етап неперервної освіти, що здійснюється під час навчання студентів у ЗВО, а по-друге, – забезпечити єдність і цілісність усіх складових компонентів змісту та процесу навчання майбутніх дефектологів з орієнтацією на освіту упродовж усього життя.

Література

1. Афанасьев В. Г. Моделирование как метод исследования социальных систем / В. Г. Афанасьев // Ежегодник “Системные исследования. Методологические проблемы”. – М. : Наука, 1982. – С. 26–46.
2. Жариков О. Н. Системный подход к управлению : учеб. пособие для вузов / О.Н. Жариков, В.И. Королевская, С.Н. Хохлов. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 62 с.
3. Краевский В. В., Бережнова, Е. В. (2006). Методология педагогики: новый этап: учеб. пособ. / В.В. Краевский, Е.В. Бережнова. – М. : Издательский центр “Академия”, 2006. – 400 с.
4. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / А.І. Кузьмінський.– К. : Знання, 2005. – 486 с.
5. Юдин Э. Г. (1973). Методологическая природа системного подхода. Системные исследования / Э.Г. Юдин. – М. : Наука, 1973. – С. 38–52.

References

1. Afanasev V. G. Simulation as a method of researching social systems / V. G. Afanasev // Ezhegodnik “Sistemnyie issledovaniya. Metodologicheskie problemy”. – М. : Nauka, 1982. – S. 26–46.
2. Zharikov O. N. System approach to management: study. allowance for high schools / O.N. Zharikov, V.I. Korolevskaya, S.N. Hohlov. – М. : YuNITI-DANA, 2001. – 62 s.
3. Kraevskiy V. V., Berezhnova, E. V. (2006). Methodology of Pedagogy: A New Stage: Study. Allowance / V.V. Kraevskiy, E.V. Berezhnova. – М. : Izdatelskiy tsentr “Akademiya”, 2006. – 400 s.
4. Kuzminskiy A. I. Pedagogy of higher education: teaching. Manual / A.I. Kuzminskiy.– К. : Znannia, 2005. – 486 с.
6. Yudin E. G. (1973). Methodological nature of the system hike. System research / E.G. Yudin. – М. : Nauka, 1973. – S. 38–52.

Одержано статтю: 4.07.2018
Прийнято до друку: 18.07.2018

Юлія Максимів,

магістр, ДВНЗ “Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника”
(м. Івано-Франківськ, Україна)

Світлана Чупахіна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
ДВНЗ “Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника”

(м. Івано-Франківськ, Україна)

Yuliia Maksymiv,

Student of the magistracy, Vasyl Stefanyk
Precarpathian national university
(Ivano-Frankivsk, Ukraine)

yulya.maksymiv@gmail.com

Svitlana Chupakhina,

Candidate of pedagogical sciences (PhD),
Associate Professor, Vasyl Stefanyk Precarpathian
national university

(Ivano-Frankivsk, Ukraine)

cvitlana2706@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ЛОГОПЕДІВ

PECULIARITIES OF BECOMING PERSONAL AND PROFESSIONAL QUALITIES OF FUTURE TEACHER-SPEECH THERAPISTS

У статті обґрунтовано сучасні підходи до формування професійної культури майбутнього вчителя-логопеда, підґрунтям для яких стає рівень професійної підготовки фахівців та їх етико-деонтологічний рівень в умовах переходу вищої освіти на європейські стандарти. Проаналізовано сучасні підходи до визначення поняття “деонтологія” та порівняння педагогічної етики і педагогічної деонтології. Визначено деонтологічну підготовку майбутнього-вчителя логопеда як цілеспрямований і керований процес, який розпочинається у закладі вищої педагогічної освіти й продовжується в професійній діяльності.

Деонтологічна підготовка передбачає знання про “правильну” поведінку логопеда в різних ситуаціях. Важливим завданням вчителя-логопеда стають уміння дотримуватись специфічних, професійних та етичних вимог у системі “вчитель-учень”, “вчитель-батьки”, “вчитель-вчитель” тощо. Визначено умови успішної організації навчально-виховного процесу та означеної взаємодії в сучасній системі інклюзивного навчання. Обґрунтовано підходи до корекційно-розвиткової роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, доведено необхідність дотримання особливих вимог до професійної компетентності вчителя-логопеда, оскільки вона є вирішальним чинником розвитку й навчання. Визначено, що вирішення означених завдань значною мірою залежить від професіоналізму логопеда, його культури, духовності, моральності.

Доведено важливість особливого підходу до ситуацій ризику в діяльності вчителя-логопеда, визначення особливостей поведінки в означених ситуаціях з огляду на принципи педагогічної деонтології, виявлення взаємозв'язку між ініціативою, творчістю, новаторством й ризиком; визначення видів ризику.

Отож деонтологічний компонент компетентності визначено як результат підготовки педагогів, що доводить необхідність спеціальної деонтологічної підготовки вчителів-логопедів для роботи з людьми з особливими освітніми потребами.

Підтверджено, що деонтологічна підготовка вчителів-логопедів є однією з можливостей цілеспрямованої трансляції в соціокультурне середовище належних підходів